

század vége—XVI. század eleje között (külső tornyos vár). Ezt a toronytípust az oldalvédelem céljából hozták létre, egyúttal tovább él a „fedezet nélküli” torony is.

IV. Tüzértornyok (ágyútornyok) alkalmazása, XV—XVIII. század. Kiváltó ok: a tüzérség alkalmazása a védelemben, másrészt az adott tornyos építkezési módszer kombinálása.

V. Bástyás várak építése, XVI—XVIII. század. A tüzérség elterjedt alkalmazása során keletkeztek. A bástyák formája szerint különbözteti meg a szerző az alcsoportokat, zárójelben adva a nálunk használt szakkifejezést:

régi itáliai bástyák (ó-olasz bástyák), új itáliai bástyák (új-olasz bástyák), előművek (előműves várak).

Itt közelebbi időbeni meghatározást nem ad.

Anghel fejlődéstörténeti korszakolása, hasonlóan B. Nagy Margit periodizációjához, elsősorban a kezdeteknél tér el a nálunk alkalmazott rendszertől, amikor a lakótorony ön-

álló szerepét igencsak megkérdőjelezi. Másrészt eltér B. Nagy Margit rendszerétől akkor, amikor feltétlenül elébe helyezi a lakótornyos várat a fedezeti (belső) tornyos váraknak.

A nem túl szerencsés fordítói eljárás a kelleténél jobban ragaszkodott a várépítészeti szakkifejezések szószentírti fordításához. Ez a magyar olvasó tájékozódását akkor is nagyon nehezíti, ha szakmai jártasságot feltételezünk. Ez a módszer néhány kifejezett hibát is eredményezett: római stílus román helyett, régi itáliai bástya ó-olasz helyett, körbástya rondella helyett stb. Feltehetően elírás következtében módosult az NDK-beli Behren-Lübchin favára Bahren-Lühckin névre.

Anghel könyve, főként élvezetes fényképei révén, jó betekintést nyújt az érdeklődőnek Erdély várányagába. Alaprajzai a szakember számára régi hiány pótlását segíthetik elő, a történeti rész azonban — megfelelő apparátus hiányában — csak tájékozódásra alkalmas.

Marosi Endre

SOKOLOVO

(*Naše Vojsko, Praha, 1973. 292 p.*)

A csehszlovák néphadsereg történelmében nagy szerepet játszó szokolovói csata 30. évfordulójára a prágai Hadtörténelmi Intézet és a Harkov melletti Szokolovóban létesített Szovjet—Csehszlovák Barátság Múzeuma munkatársainak értékes közös munkáját jelentette meg a csehszlovák katonai kiadó.

A könyv nemcsak felidézi a Szovjetunióban alakult első csehszlovák alegység történetének kezdeteit, első nagy szembekerülését a fasiszta csapatokkal, hanem lehetővé teszi, hogy az olvasók megismerkedjenek az eseményekkel szorosan összefüggő eredeti dokumentumokkal is, továbbá azokkal a visszaemlékezésekkel, amelyek emberköznelbe hozzák az új típusú szovjet—csehszlovák fegyverbarátság kibontakozásának körülményeit és apró mozzanatait is. Ennek megfelelően a kötet tartalma többértű.

A prágai Hadtörténelmi Intézet parancsnokhelyettese, Miroslav *Chuchmák* elvi bevezetője után a könyv anyaga négy nagy részre tagolódik.

Az első rész a *Történelem* címet viseli. Itt található Miroslav *Broft* tanulmánya, melyben a Szovjetunióban alakult csehszlovák egységek szervezésének kezdetéről és első harcairól számol be.

Jaroslav *Procházka* írásában „Buzuktól Szokolovóig” címmel mutatja be az 1. csehszlovák önálló gyalogzászlóalj útját az arcvonalra.

Procházka megírja, hogy 1942. januárjában kérelemmel fordult a Csehszlovák Kommunista Párt vezetéséhez és kérte, engedélyezze számára, hogy belépjen a Szovjetunió területén alakuló csehszlovák hadseregbe. Kérése teljesült, és Moszkvából való elindulása előtt fogadta Georgi Dimitrov, a Komintern főtitkára. Dimitrov többek

között hangsúlyozta: nagyon fontos, hogy a csehszlovák alakulat mielőbb magas fokú politikai és harci szellemmel legyen áthatva, hiszen különleges politikai küldetése is van abban, hogy a szovjet csapatok oldalán harcolhat a fasiszták ellen. Kérte, hogy Procházka a beszélgetés során kifejtett politikai álláspontokat ismertesse a csehszlovák katonákkal, elsősorban a kommunisztákkal. Procházka ugyanakkor megbízást kapott a párttól, hogy a csehszlovák alegység kommunista pártszervezetét vezesse.

A. D. Marcsenko arról a szovjet—csehszlovák fegyverbarátságról ír a kötetben, mely a csehszlovák alegység és a 25. szovjet gárda lövészhadosztály parancsnokai és katonái között kialakult, A. M. Kuc pedig, Taranovka védői című írásában meleg szavakkal emlékezik meg a szovjet és a csehszlovák katonák Ukrajna felszabadításáért vívott hősi küzdelméről.

A könyv második része *dokumentumokat* tartalmaz. Ismeretes, hogy a csehszlovák 1. önálló zászlóalj Ludvik Svoboda ezredes parancsnoksága alatt 1943. január 30-án hagyta el bázisát, Buzulukot és indult a harkovi arcvonalszakaszra. Állománya ekkor 974 fő volt (26 tiszt, 10 tiszthelyettes, 237 tisztes, 663 sorkatona) köztük 38 nő (7 tisztes, 31 sorállományú).

A legkorszerűbb szovjet fegyverzetel látták el az alegységet. 1943. február 16-án a szovjet csapatok felszabadították Harkovot, de a hitlerista hadvezetés jelentős erőket vont össze a város térségében és nagy erejű támadást indított visszasserzésére.

Az ellenség tervének megghiúsítását a 3. gárda harcoksihadserg egységei kapták feladatul. A védelemben jelentős szerepet játszott a Harkovtól délre, mintegy 25 km-re húzódó Mzsi folyócska. Itt foglalt védőállásokat a 25. gárda lövészhadosztály. 1943. március 3-án 18 órakor jelentette Svoboda ezredes a 25. gárda lövészhadosztály parancsnokának, hogy az 1. önálló csehszlovák zászlóalj az arcvonalra érkezett és készenlében várja a harcparancsot. A csehszlovák alegység a Mzsi folyócska bal (északi) partja védelmét kapta feladatul, a Timesenkótól Artyuhovkáig húzódó szakaszon, mintegy 15 km hosszban.

A 25. gárda lövészhadosztály ellen-

támadásra készült fel, a csehszlovák zászlóalj ily módon egyedül látta el a számára kijelölt arcvonalszakasz védelmét. Közben Harkovból visszavonulni kényszerült a 62. gárda lövészhadosztály, Merefá városkához. Ribalko altábornagy-hadseregparancsnok utasítására a Mzsi folyócska térségében tartózkodó erők a 62. hadosztály alárendeltségébe mentek át, így a csehszlovák alegység is.

Közben a fasiszták folytatták erőfejlesztéseiket a szovjet csapatok visszaszorítására. A csehszlovák zászlóalj védőszakasza is leszűkült mintegy 10 km-re. Svoboda ezredes ekkor parancsot kapott a szilárd védelem kiépítésére Mirgorod—Szokolovo—Artyuhovka körzetében.

Itt érte a zászlóaljat a németek támadása március 7-én. Az ellenség fő erő kifejtése ezen a terepszakaszon Szokolovo elfoglalására irányult. A rendkívül súlyos harcokban a zászlóalj március 13-ig vett részt. Ekkor kapott utasítást, hogy vonuljon az Észak-Donyec folyó mögé északkeleti irányba.

A Mzsi folyócskánál, és különösen Szokolovo védelméért vívott harcokban az 1. önálló csehszlovák zászlóalj becsülettel helytállt. A szovjet katonákkal együtt rendre visszaverték az ellenség rohamait és megakadályozták, hogy a fasiszta harcoksi és gyalogság átkeljenek a folyócskán és déli irányból veszélyeztessék a szovjet erők mozgását Harkov térségében.

A harcokban a csehszlovák zászlóalj állományából 112-en haltak hősi halált (összveszteség 248 fő). Otakar Jaroš főhadnagy, századparancsnokot hősi halála után kapitánnyá léptették elő, ő volt az első külföldi, aki elnyerte a Szovjetunió Hőse címet és az Aranycsillag érdemrendet.

Jaroš megkapta a Lenin-rendet is, ugyanebben a nagy kitüntetésben részesült a zászlóalj parancsnoka, Ludvik Svoboda ezredes is.

Ez a rövid áttekintés szükségesnek mutatkozott ahhoz, hogy néhány dokumentumra külön is felhívjuk a figyelmet. Többek között megtalálható a kötetben:

— a Szovjetunió és a Csehszlovák Köztársaság kormánya közötti megállapodás szövege a fasiszta Németország fegyveres erői elleni együttműködésről. A dokumentumot Majszkij

nagykövet és Jan Masaryk csehszlovák külügyminiszter írták alá Londonban, 1941. július 18-án. Ez képezte a jogi alapot a csehszlovák fegyveres alakulatok szervezéséhez, a Szovjet-unió területén;

— Klement Gottwald beszéde 1942. május 27-én Buzulukban, a csehszlovák alegység katonái előtt;

— a csehszlovák katonák kérése Sztálinhoz, hogy az arcvonalra mehessenek;

— Zsukov tábornok távirata Svoboda ezredesnek, melyben értesíti, hogy a Vörös Hadsereg főparancsnoksága teljesíti a zászlóalj személyi állományának kérését és a Vörös Hadsereg Vezérkara utasította a dél-uráli katonai körzet parancsnokát a szükséges intézkedések megtételére;

— Svoboda ezredes távirati jelentése Sztálinnak, hogy az 1. önálló csehszlovák zászlóalj elindult a frontra (A távirat szövegét a zászlóalj hadműveleti naplójának 1943. január 28-i bejegyzése alapján közlik a kötet szerzői);

— a harkovi körzet védelmével megbízott parancsnok utasítása a csehszlovák zászlóaljnak, hogy foglalja el a védelmi állásokat a Mzsi folyócska szokolovói szakaszánál (1943. március 3.);

— a 62. szovjet gárda lövészadosztály parancsnokának utasítása Szokolovó térségének védelmére. (1943. március 5.) A harcparancs a csehszlovák zászlóaljnak a következő feladatokat szabta: szovjet útegekkel megerősítve védje Konsztantinovka—Mirgorod—Artyuhovka—Csemuzovka körzetét, biztosítsa bal szomszédjával az állandó összeköttetést, továbbá folytasson felderítő tevékenységet Artyuhovka—Szokolovo—Taranovka—Csemuzovka—Zmijev és Gajar irányokban;

— Ludvik Svoboda jelentése a szokolovói harcokról, március 8-án. A jelentésben olvasható, hogy a súlyos harcokban többek között hősi halált halt az 1. század parancsnoka, O. Jaroš főhadnagy és helyettese, a géppuskás-szakasz parancsnoka, Lom főhadnagy. Az ellenségnek azonban mégsem sikerült Szokolovo elfoglalása;

— a 3. gárda harcokosi hadsereg parancsnoka, Ribalko altábornagy parancsa Svoboda ezredesnek a csehszlovák zászlóalj menetvonalának megváltoztatására, miután március

14-én az ellenség az eredetileg kitűzött Szorokovka—Rogany útvonalat megszállta. Volcsanszk felé ily módon Novo Pokrovszkoje—Csugujev irányban, vagy a helyzet további változásától függően Pecsengánál, az északi Donyec keleti partja mentén, esetleg Metlega—Bols—Babka—Sztar—Szaltov vonalon juthatnak el;

— a voronyezsi frontparancsnok, Golikov vezérezredes utasítása 1943. március 19-én Svoboda ezredesnek, hogy zászlóaljával azonnal vonuljon Volcsanszkra, ahol a 15. gárda lövészadosztály parancsnok közvetlen alárendeltségében tartalékba kerülnek.

A kötetben több dokumentum található, melyben különböző vezető személyek köszöntik a csehszlovák zászlóaljat és tisztjeit a Szokolovonál tanúsított helytállásért. Többek között megtalálható az a levél is, melyet valószínűleg 1943. áprilisában írt a Nyugati Front 27 tisztje és katonája a csehszlovák fegyvertársaknak a szokolovói harcokban való hősi magatartásuk elismeréseként.

A könyv harmadik részében *Visz-szaemlékezések* címszó alatt csehszlovák és szovjet emberek idézik fel a szovjet—csehszlovák fegyverbarátság 1943-as tényeit. A harcokra Ludvik Svoboda, Anna Bencsova, Vojta Erban, Erich Falter, Pjotr Petrovics Filatov, Mihail Dmitrijevic Novikov és mások emlékeznek. A csehszlovák zászlóalj katonáinak emlékét eleveníti fel többek között Alekszandra Dmitrijevna Cserepahova, Klavdija Grigorjevna Csernomazova és mások. Összesen 32 visszaemlékezést közölnek a kötet szerkesztői.

A negyedik rész a szokolovói harcok, a csehszlovák zászlóalj harci útjának jelentőségét a ma szempontjából, vagyis a hagyományok ápolásának értéke és szükségessége szempontjából vizsgálja. Tájékoztatást ad ezen események múzeumi emlékeinek őrzése kérdéséről és arról, hogyan elevenedik meg a csehszlovák—szovjet fegyverbarátság a művészetben, az irodalomban stb.

A Sokolovo című csehszlovák kiadvány méltó emléket állít a csehszlovák néphadsereg első alegységének és harcainak, jó szolgálatot tesz a hazafias és internacionalista eszmék elmélyítésére, Csehszlovákián kívül is.

Godó Ágnes